

درنامه و نکات مهم مطالعات اجتماعی نهم

ایران در عصر مشروطه (فصل ۷)

نهضت مشروطه (درس ۱۳)

فارس، بهرم

دیر: صفوی

سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰

نهضت مشروطه

رویداد بزرگ دوران حکومت مظفر الدین شاه قاجار

تبدیل نظام پادشاهی استبدادی به نظام پادشاهی مشروطه

اختیارات شاه طبق قانون محدود می شود.

نهادهایی مانند مجلس شورا و هیئت وزیران در اداره کشور دخالت و مشارکت دارند.

اداره کشور تنها در اختیار شاه نیست.

ویژگی های نظام پادشاهی مشروطه

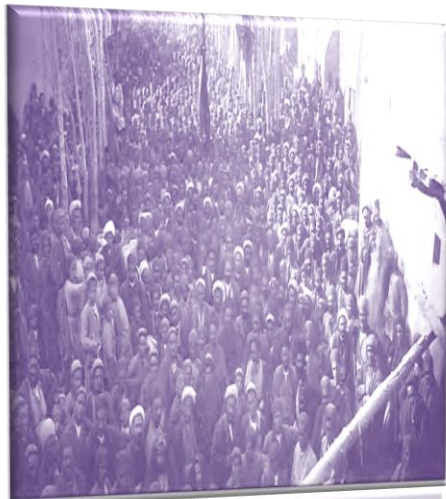
اوضاع ایران و جهان در آستانه نهضت مشروطه

علت افول اوضاع سیاسی ، اجتماعی و اقتصادی ایران

این افول از میانه دوران سلطنت ناصرالدین شاه ، با افزایش نفوذ و دخالت انگلستان و روسیه در ایران شروع

و در دوران مظفرالدین شاه به دلیل ضعف وی افزایش یافت.

مردم ایران که طعم تلخ استعمار را چشیده بودند و

از طرفی به دلیل **حکومت استبدادی کشورشان** می دانستند که قادر به مبارزه با استعمار نیستند!!

با تکیه بر **آموزه های دین اسلام و مذهب شیعه**، به تدریج برای اصلاح و بهبود اوضاع کشور تلاش کردند،

در این تحولات **رهبری مردم** بیشتر بر عهده علما بود.

کشورهای استعمارگر که از ۴ قرن قبل، غارتگری و چپاول گسترده خود را در قاره های آسیا، آمریکا و آفریقا آغاز کرده بودند،

پس از انقلاب صنعتی تلاش کردند :

- تمام جهان را زیر سلطه خود ببرند
- و از منافع اقتصادی سرزمین ها و کشورهای دیگر بهره ببرند.

در نتیجه آن ها برای رسیدن به اهداف استعماری خود :

✚ تضعیف حکومت های مستقل در سراسر جهان

✚ در نهایت تبدیل آن کشورها به مستعمره کشورهای قدرتمند مانند: انگلستان

✚ آن ها هم چنین با ایجاد فرقه های جدید سعی می کردند به اختلافات مذهبی و اجتماعی دامن زده تا

نیروی مقاومت مردمی را در کشورها ضعیف کنند. (مانند فرقه بهائیت و بابیت در ایران و وهابیت در عربستان)

و این در حالی بود که علما برای اصلاح امور ایران و تقویت بنیان های کشور ، در حال تلاش جدی بودند.

اواسط دوران قاجار

برخی شروع به تمجید از ویژگی های تمدن غربی و حکومت های مشروطه کردند و در مقابل ، اوضاع نابسامان کشور را بیان می کردند.

روشنفکران این دوران پذیرش چون و چرای اندیشه های غربی و خود باختگی در برابر غرب را ترویج می کردند

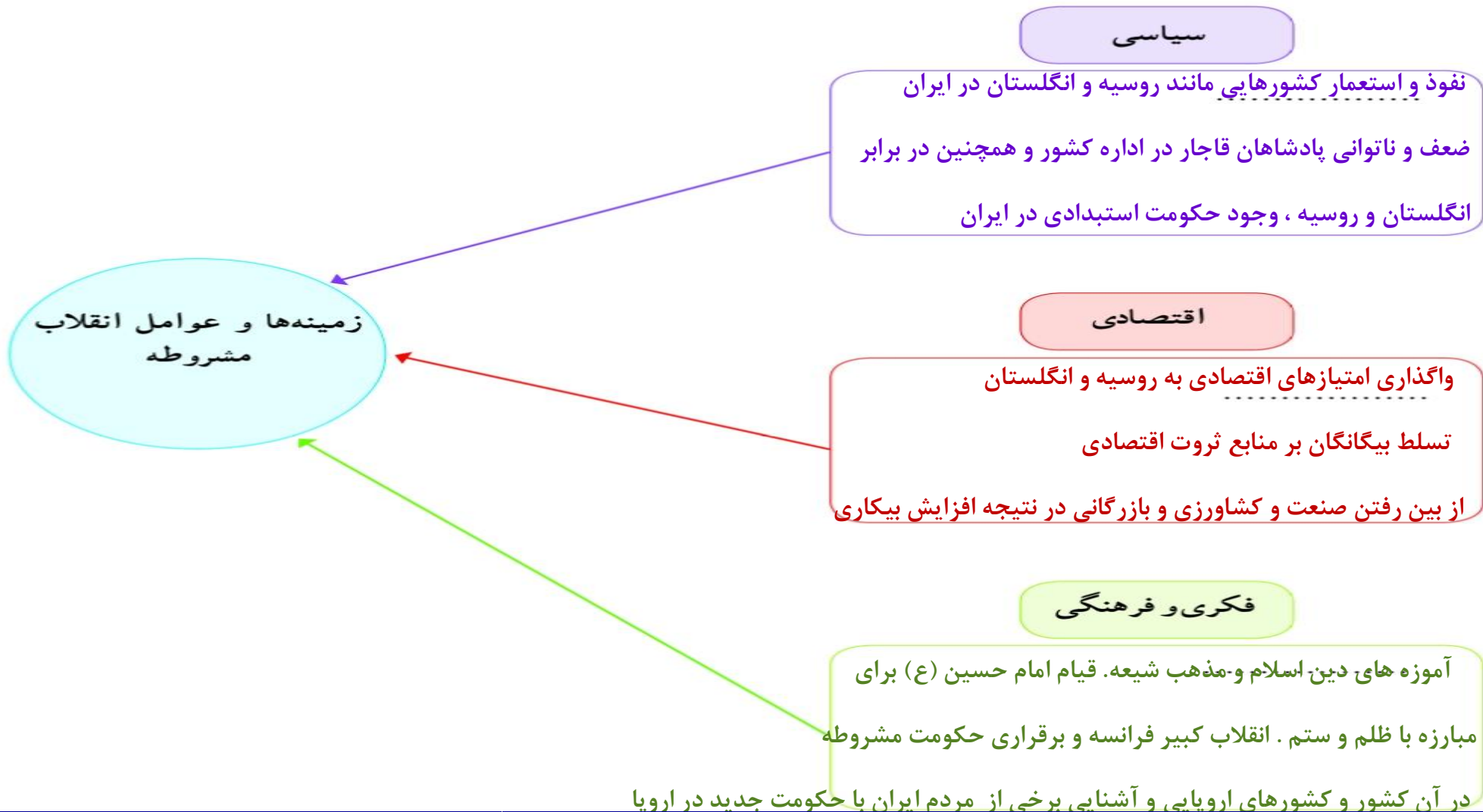
و

نهضت اصلاح طلبی مردم ایران را که بر اساس عدالت خواهی و نفی استعمار بود ،

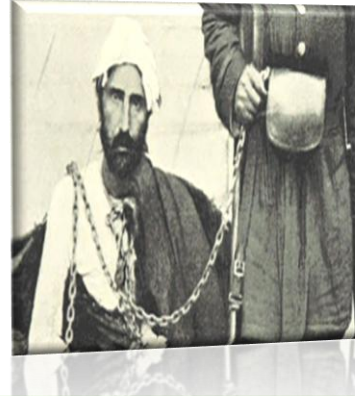
با عقاید و اندیشه های خود درآمیختند.

زمینه‌ها و عوامل انقلاب مشروطه

با مطالعه دقیق متن کتاب و اطلاعاتی که از منابع دیگر دارید، نمودار زیر را کامل کنید.

نهضت مشروطه و چگونگی شکل گیری

انگیزه مردم برای
مبارزه با استبداد و
سلطه خارجی بیشتر
کرد.

موفقیت
نهضت
تنباکو

و قتل
ناصرالدین
شاه

نالایق بودن مظفر الدین شاه و ناتوانی او برای سامان دادن به اوضاع کشور از یک سو و هزینه های سنگین سفر او به خارج کشور در حالی بود که کشور در وضعیت بد اقتصادی بود این موارد باعث نارضایتی و ناراحتی مردم شده بود.

به جز موارد ذکر شده توهین به مقدسات دینی مردم توسط برخی کارگزاران کشورهای استعمارگر در ایران سبب به وجود آمدن اعتراضات مردمی به رهبری علمای تهران شد. در راس این رهبران آیت الله بهبهانی و آیت الله سید محمد طباطبایی بودند.

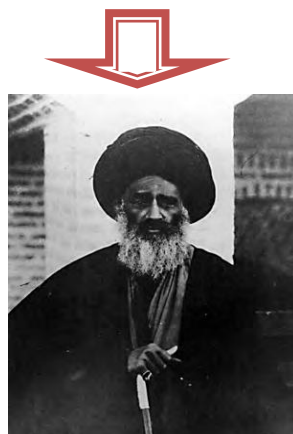
یکی دیگر از عواملی که جریان مشروطه را سرعت بخشید چوب و فلک کردن بازرگانانی بود که به قیمت بالای کالاهای اساسی مثل نان و قند اعتراض کردند. حاکم تهران (علاءالدوله) به جای رسیدگی به شکایت آن ها تاجران را فلک کرد.

بعد از فلک کردن بازرگانان اعتراضات ادامه یافت و تعدادی علما با **تحصن (بست نشینی)** در حرم عبدالعظیم از مردم حمایت کردند.

پناه بردن به مکان های مقدس و یا خانه بزرگان به منظور حفظ جان یا دادخواهی، به منظور اعتراض تا رسیدن به خواسته ها و اهداف

این تحصن یک ماه طول کشید و رهبری این تحصن را **آیت الله بهبهانی** و **آیت الله سید محمد طباطبایی** برعهده داشتند.

خواسته حاضرین در این تحصن

۱- تشکیل عدالت خانه در تمام شهرها

۲- عمل به قانون اسلامی به طور دقیق

این تحصن با قول همکاری شاه تمام شد ولی مظفرالدین شاه به تعهداتش عمل نکرد.

صفوی، دبیر مطالعات اجتماعی، فارس، جهرم

مهاجرت علما، تحصن در سفارت انگلستان و صدور فرمان مشروطه

- ۱ - پس از اینکه مظفرالدین شاه به تعهدات خود عمل نکرد اعتراضات شدت گرفت و شهر به حالت نیمه تعطیل در آمد.
- ۲ - آیت الله بهبهانی و طباطبایی از شیخ فضل الله نوری خواستند تا به جمع معترضان بپیوندد.
- ۳ - شیخ فضل الله نوری که در آن زمان بزرگ ترن عالم تهران بود با آنان همراه شد و در پی ایشان اکثر روحانیون و علمای تهران به معترضان پیوستند .
- ۴ - در نتیجه جمع زیادی برای رسیدن به خواسته هایشان راهی قم شده و با ارسال نامه به علمای دیگر در کشور و مراجع عراق آن ها را با خود همراه کردند.

شایعه

با خروج علما از تهران ، در شهر شایعه شد که دو لت قرار است تجار و کسبه معترض را تحت فشار قرار دهد.!!!! جمعی از آن ها به تحریک برخی وابستگان انگلستان ، به سفارت انگلستان پناه برده و تحصن کردند و جمعیت تحصن کنندگان به تدریج افزایش یافت و به هزاران نفر تاجر، کاسب ، طلبه و عموم مردم رسید.

اعضای سفارت انگلستان هم از این فرصت استفاده کرده و با پذیرایی از مردم به :

➤ **تاثیر گذاری بر خواسته های آن ها پرداختند .**

بیشتر مردم نیز، از سیاست :

✚ پیچیده استعماری انگلستان

✚ و سوءاستفاده این کشور از تحصن آنها ، غافل بودند.

✚ بسیاری از مردم اولین بار با واژه مشروطه آشنا شدند.

✚ و غربگرایان به آن ها القا کردند که باید همچون انگلستان ، مشروطه و مجلس شورا بخواهند.

همزمان مردم در برخی از شهرها و ولایت‌ها شورش کردند و تعطیلی بازار و مساجد تهران باعث شد :

مظفرالدین شاه در نهایت فرمان تشکیل مجلس شورا را در ۱۴ مرداد ۱۲۸۵ صادر کند

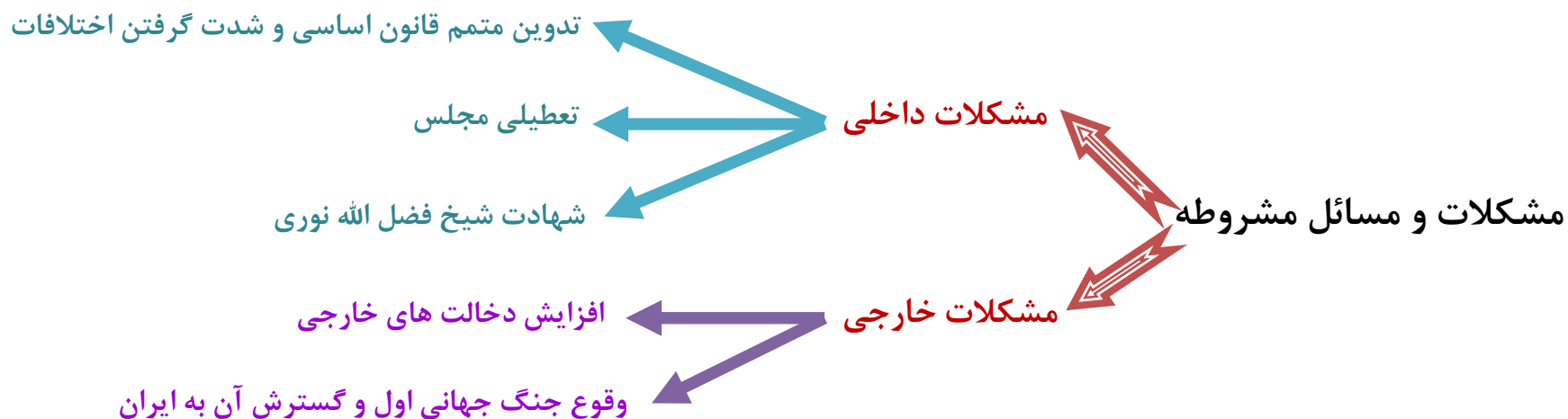
و پس از آن ، عده ای از سیاستمداران مشروطه خواه به سرعت قانون اساسی را تدوین کردند.

فعالیت

- ۲- چه جریان‌هایی با چه تفاوت‌هایی در نهضت مشروطه نقش مؤثری داشتند؟ در انقلاب مشروطه دو جریان نقش مؤثر داشتند
- ۱- جریانی که به رهبری علما شکل گرفت و ۲- جریانی که با سیاست و نفوذ روشنفکران غرب‌گرا و وابستگان به انگلستان و سفارت انگلستان شکل گرفت و در مشروطه خواهان و انقلاب مشروطه نفوذ کرده و جریان مشروطه را به سوی کشاندند که خواسته‌هایشان را تأمین می‌کرد.

مسائل و حوادث پس از مشروطه

از ابتدا حکومت مشروطه با مشکلات مختلف داخلی و خارجی رو به رو شد که باعث شد هدف‌های اصلی جنبش مشروطه خواهی محقق نشود.

مسائل و مشکلات مشروطه (داخلی)

الف - تدوین متمم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلافات

تنظیم شتابان قانون اساسی توسط نمایندگان باعث اشکالاتی در آن قوانین شد.

این اشکالات، آیت الله شیخ فضل الله نوری و جمعی از علما را واداشت تا خواستار افزودن **برخی متمم ها به قانون اساسی** شوند.

سرانجام با تلاش **آیت الله شیخ فضل الله نوری** بخش هایی در متمم قانون اساسی تصویب شد که بنا بر آن ،

باید چند نفر از **مجتهدان و فقیهان اسلام** با شرایط و زمان خود آشنا بودند در مجلس شرکت می کردند

تا **قانون های مصوب مخالف قواعد اسلامی** نباشد. (شبيه به شورای نگهبان امروزی)

ب - تعطیلی مجلس

➤ مدت کوتاهی پس از صدور فرمان مشروطه ، **مظفرالدین شاه** درگذشت.

➤ جانشین او **محمد علی شاه** مستبد بر تخت نشست.

➤ او **مخالف مشروطه** بود و با کمک دولت **روسیه و مخالفان حکومت مشروطه** بر آن شد حکومت مشروطه را نابود کند.

➤ پس از چند ماه اختلاف و درگیری موافقان و مخالفان مشروطه و حوادثی چون:

✚ **قتل صدر اعظم شاه**

✚ **و سوء قصد به جان شاه**

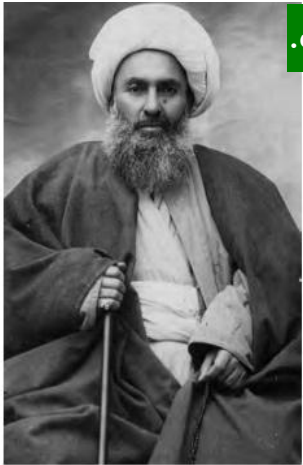
باعث شد **محمد علی شاه** دستور دهد **مجلس را به توپ ببندند** (به فرماندهی لیاخوف روسی) و مجلس منحل شد.

با تعطیلی مجلس :

- ❖ گروهی از مشروطه خواهان به اروپا رفتند.
- ❖ اما مردم و علما در داخل کشور مقاومت کردند.

مقاومت اصلی در تبریز به رهبری ستارخان (سردار ملی) و باقرخان (سالار ملی) و با حمایت مراجع نجف شکل گرفت.

طرفداران مشروطه در گیلان و اصفهان، در پی انتشار خبر مقاومت مردم تبریز، راهی تهران شدند و آن جا را تصرف کردند. پس از فتح تهران و تشکیل مجلس فوق العاده:

- ✓ محمد علی شاه برکنار شد، (او به سفارت روسیه پناه برد و بعد هم به روسیه تبعید شد).
- ✓ پسر نوجوان محمد علی شاه

پ-شهادت شیخ فضل الله نوری

با پیروزی دوباره مشروطه خواهان، انتظار می رفت که دشمنان واقعی نهضت، مجازات شوند. ولی:

اما آن ها رها شده و محمد علی شاه هم بدون محاکمه به خارج منتقل شد.

در اولین روزها جمعی از علما از جمله شیخ فضل الله نوری دستگیر شدند و با یک محاکمه ساختگی شیخ فضل الله نوری اعدام شد.

شهادت شیخ فضل الله نوری بزرگترین عالم تهران در جریان نهضت مشروطه که قبل از آن در نهضت

تنباکو نیز نقش موثری داشت، نشانه ای از انحراف در مسیر مشروطه بود که از مدت ها قبل، شروع شده بود.

شیخ فضل الله نوری با مشروطه منطبق بر ارزش های غربی مخالف بود و طرف دار مشروطه شرعی بر پایه ارزش های اسلامی بود.

فعّالیت

۳- چه حوادث مهمی در فاصله فرمان مشروطیت تا آغاز جنگ جهانی

اول رخ داد؟ ۱- درگذشت مظفرالدین شاه و جانشینی محمد علی شاه که مخالف حکومت مشروطه بود. ۲- به توپ بستن و منحل

شدن مجلس ۳- مقاومت علما و مردم به ویژه مردم تبریز ۴- تصرف تهران توسط مشروطه خواهان گیلان و اصفهان ۵- برکناری محمد علی

شاه و پادشاهی احمدشاه ۶- رهایی مخالفان مشروطه و اعدام برخی مشروطه خواهان مانند: شیخ فضل الله نوری ۷- انحراف در اهداف

مشروطه ۸- نفوذ و دخالت گسترده تر روسیه و انگلستان و قرار داد ۱۹۰۷ ۹- تصرف تبریز توسط روسیه و کشتن تعدادی از مشروطه خواهان

و به گلوله بستن حرم امام رضا(ع) توسط روسیه

فعّالیت

۴- مهم ترین موانع و مشکلات داخلی نظام مشروطه را توضیح دهید. مخالفت محمد علی شاه و طرفداران حکومت استبدادی با حکومت

مشروطه - تعطیلی مجلس و به توپ بستن مجلس - انحراف در مسیر مشروطه

مسائل و مشکلات مشروطه (خارجی)

ت- افزایش دخالت های خارجی

همزمان با وقوع انقلاب مشروطه در ایران ، آلمان و متحدانش (ایتالیا ، اتریش و مجارستان) به یک قدرت بزرگ

اروپایی تبدیل شده و در صدد دست اندازی بر مستعمرات دیگر کشورها بودند .

روسیه و انگلستان برای مقابله با قدرت روز افزون آلمان و متحدانش رقابت را کنار گذاشته و با یکدیگر متحد شدند.

به همین دلیل، این دو کشور قرار داد ۱۹۰۷ را با بستند و ایران را میان خود تقسیم کردند.

نقشه تقسیم ایران در قرارداد ۱۹۰۷

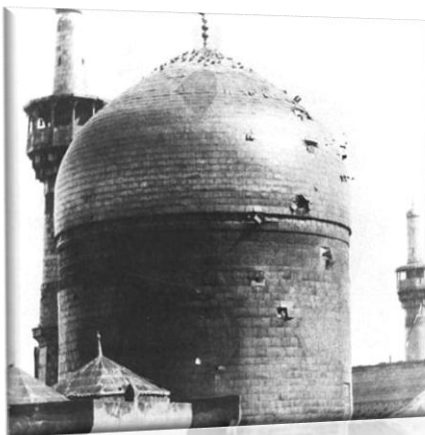
۵ فعالیت

۵- پس از مطالعه متن، به نقشه دقت کنید و بگویید: الف) روسیه و انگلستان در قرارداد ۱۹۰۷ تقریباً کدام نواحی ایران را تحت نفوذ خود گرفتند؟
ب) هدف انگلستان و روسیه از امضای قرارداد ۱۹۰۷ چه بود؟ پ) قرارداد ۱۹۰۷ چه نتایجی برای ایران داشت؟

۵- شمال تا مرکز ایران منطقه نفوذ و اشغال روسیه و قسمت شرقی و جنوب شرق منطقه نفوذ و اشغال انگلستان و نواحی مرکزی تا جنوب منطقه بی طرف گرچه این دو کشور در این مناطق نیز دخالت می کردند.

ب- برای مقابله با قدرت روز افزون آلمان و متحدانش اشغال قسمت های زیادی از ایران - نفوذ و دخالت گسترده در ایران روسیه با نفوذ و دخالت اجازه سرو سامان دادن به اوضاع داخلی را نمی داد.

روسیه پس از این قرار داد ۱- در امور داخلی ایران دخالت می کرد و اجازه نمی داد مجلس و دولت به اوضاع آشفته ایران
سروسامان دهند. ۲- علاوه بر آن روسیه حرم مطهر امام رضا (ع) را به گلوله بست و ۳- در تبریز تعدادی از مشروطه خواهان را کشتند.

ث- وقوع جنگ جهانی اول (آغاز ۱۹۱۴ م / ۱۲۹۳ شمسی) (پایان ۱۹۱۸ م)

✚ این جنگ در زمان احمد شاه قاجار رخ داد.

✚ در یک طرف کشورهای متحد و در یک طرف متفین قرار داشتند.

✚ پس از چهار سال جنگ با پیروزی متفین پایان یافت.

✚ بر اثر این جنگ میلیون ها نفر کشته ، آواره و زخمی شدند و خسارت ها و ویرانی های زیادی به بار آمد.

متحدین	آلمان – ایتالیا- مجارستان- اتریش
متفقین	انگلستان – روسیه – فرانسه – در اواخر جنگ (آمریکا)

✚ دولت ایران در ابتدای جنگ اعلام بی طرفی کرد.

✚ اما انگلستان ، روسیه و عثمانی این بی طرفی را نادیده گرفته و نیرو های خود را وارد ایران کردند.

✚ برخی مناطق ایران صحنه در گیری روسیه و انگلستان با عثمانی شد.

✚ در برخی از نواحی ایران مانند: بوشهر، فارس و خوزستان، نیروهای مردمی از جمله عشایر غیور به

مقابله با قوای اشغالگر انگلیسی پرداختند.

✚ از جمله دلیر مردان تنگستان به فرماندهی رئیسعلی دلواری که با ایثار ضربه سنگینی به اشغالگران زدند.

تندیس رئیسعلی دلواری در بندر دلواری (استان بوشهر)

صفوی ، دبیر مطالعات اجتماعی ، فارس ، جهرم

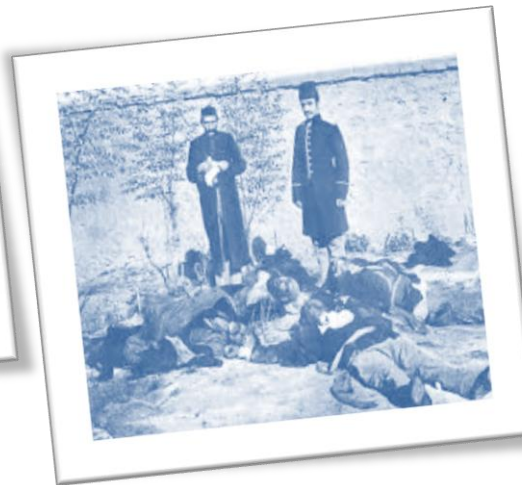
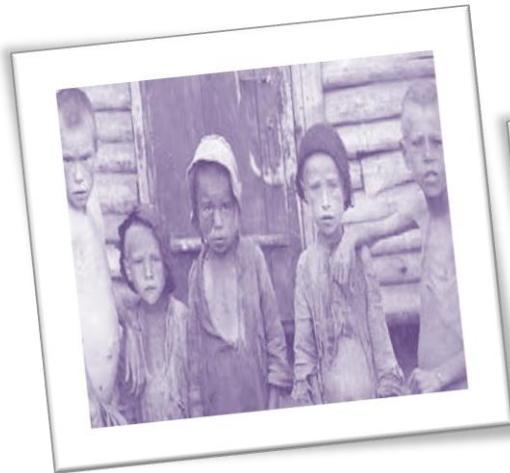
آثار جنگ جهانی اول در ایران

بی ثباتی و آشفتگی اوضاع داخلی ایران

نهایت ضعف حکومت مرکزی و در پی آن تسلط نداشتن بر امور کشور
به دلیل حضور نیروهای اشغالگر و درگیری های نظامی

نافرمانی و سرپیچی از دولت مرکزی گسترش یافت در نتیجه امنیت و آسایش مردم از بین رفت.

از نظر اجتماعی ایرانیان دچار مصیبت های بزرگی مانند: (قحطی، فقر، گرسنگی و شیوع بیماری های واگیردار) شدند و چند میلیون ایرانی جان خود را از دست دادند.

۶- آثار و پیامدهای سیاسی و اجتماعی جنگ جهانی اول در ایران را از متن درس استخراج و فهرست کنید.

<p>۱- بی ثباتی و آشفتگی اوضاع داخلی ایران</p> <p>۲- ضعف دولت مرکزی</p> <p>۳- تسلط نداشتن بر امور کشور</p> <p>۴- اشغال نظامی ایران و درگیری های نظامی</p> <p>۵- خافرمانی و سرپیچی از دولت مرکزی</p>	<p>سیاسی</p>
<p>۱- عدم وجود امنیت و آرامش</p> <p>۲- قحطی و فقر و گرسنگی</p> <p>۳- شیوع بیماری های واگیردار</p> <p>۴- جان باختن میلیون ها نفر از مردم ایران</p>	<p>اجتماعی</p>

مردم ایران برای جنگی که خود نقشی در ایجاد آن نداشتند، بهای سنگینی پرداختند. یکی از عوامل مؤثر بر کشته شدن چند میلیون نفر ایرانی در این زمان، دخالت انگلیس در بازار ایران و ایجاد مانع برای تأمین آذوقه مورد نیاز مردم و ایجاد قحطی بود.

از شکست ترس در کارهای بزرگ حتی شکست خوردن هم با شکوه است.